

Kestävä elintarviketalous edellyttää ketjunäkökulmaa

Sirpa Kurppa ja Sari Forsman-Hugg, MTT

Tutkimuksen rooli elintarviketuotannon ja -kulutuksen kestävyiden ja vastuullisuuden kehittämisessä on merkittävä. Paitsi että tutkimus tuottaa tietoa elinkaariarvioinnista (Life Cycle Assessment eli LCA) se myös kehittää erilaisia kriteerejä kestävyiden mittaamiseen. Suurin haaste ovat tuotannon ja kulutuksen kohtaamiseen liittyvät kestävyiden kysymykset.

Tuotannon ja kulutuksen rakenteelliset, toteutukselliset ja taloudelliset päätökset liittyvät monin tavoin elintarvikeketjun ympäristövaikutuksiin. Vaikutukset ovat usein suuremmat muualla kuin siellä, missä ketjua koskevat strategiset päätökset tehdään. Kun elintarvikeketjuun monesti sisältyy useita raaka-aineketjuja ja yritykset toimivat globaaleilla markkinoilla, ketjun hallinta niin ympäristön, sosiaalisten kuin taloudellistenkin kysymysten kannalta on yhä haastavampaa.

Tuotantoketju kuin sarja erillisiä tehtaita

Elintarvikeketjun ulkoiset ympäristövaikutukset jaetaan tuotanto-kulutusketjutarkastelussa seuraaviin vaikutusluokkiin: vaikutukset veteen, ilmaan, maankäyttöön ja maahan sekä monimuotoisuuteen. Lisäksi elintarviketuotannolla on esimerkiksi raskasmetallien tai torjunta-aineiden kautta ekotoksikologisia vaikutuksia. Tästä näkökulmasta tuotantoketju on kuin ketju tehtaita. Tarkastelukohteena ovat ulos pääsevät vaikutukset, joita mitataan suhteessa tuotantoon. Mitata voidaan myös "tehtaan" ekotehokkuusastetta, eli sitä miten paljon hyödykkeitä se pystyy käyttämästään materiaali- ja energiapanostuksesta tuottamaan.

Elintarvikeketjun suurimmat ympäristöongelmat aiheutuvat siitä, että "tehdas" on hajautunut laajalle alueelle, erilaisiin olosuhteisiin ja erittäin suuren, itsenäisiä päätöksiä tekevän toimijajoukon haltuun. Ympäristövaikutusten minimointi on tällöin monin verroin vaikeampaa kuin keskitetyssä tehdasrakenteessa. Kriittisin kysymys on, noudatetaanko tässä saastuttaja maksaa -periaatetta. Olisiko elintarvikeketjun maksettava omat negatiiviset ulkoisvaikutuksensa, ja olisiko sille maksettava positiivisista ulkoisvaikutuksista, kuten avointen maisemien tai monimuotoisten reuna-alueiden ylläpidosta?

Yritysten tulisi ennakoida enemmän

Ketjun laadun, toimivuuden ja jatkuvuuden kannalta äärimmäisen tärkeää on myös se, mitä tapahtuu tämän rakenteen sisällä. Millaisena viljelymaan rakenne, vesitalous, biologinen aktiivisuus, hiilivarat, happamuussuhteet ja puskurointikyky tuotantotoiminnan edetessä säilyvät tai millaiseksi tilanne kehittyy? Millaiseksi tuotannolliset valmiudet rakenteellisten, teknologisten ja taloudellisten reunaehtojen ja laatuvaatimusten sekä tuotannollisen osaamisen kautta muotoutuvat? Millaiset mahdollisuudet alan markkinamekanismi tarjoaa, jotta tuotanto voitaisiin suunnitella kestävien vaatimusten mukaisesti?

Tuotantoalueen luonnosta riippuvat prosessit ovat yleensä paljon hitaampia kuin mitä nykyinen elintarvikeketjun toiminnan dynamiikka käsittää. Vakavia kysymyksiä ovat esimerkiksi: alkavatko raskasmetallit kertyä suurten kotieläinyksiköiden lannanlevitysalueille, miten täytetään vaatimukset torjunta-ainekäytön minimoinnista, kun ilmasto lämpenee, talviset katkot häviävät ja kesät muuttuvat entistä kosteammiksi, tai miten vältetään mykotoksiiniriskeiltä edellä kuvatuissa tilanteissa. On valitettavaa, että yrityksissä ei osata katsoa kovin pitkälle tulevaisuuteen. Tutkimuksessa pyritään ennakoimaan, mutta hallinnossakin tulisi ennakoida enemmän.

Vastuullisuuden tulisi läpäistä koko ketju

Yritykset vastaavat kestävästä kehityksen haasteisiin kehittämällä vastuullista toimintaa. Voidaan puhua elintarvikeketjun vastuullisuusdimensiosta, johon liittyvät myös viestinnän kysymykset. Haasteena on erityisesti ketjunäkökulman esiin tuominen. Elintarvikeketjun vastuullisuuskysymykset ovatkin yllämainitussa kokonaisuudessa erittäin monimutkainen ja vaativa kysymys. Kenen näkökulmasta ja missä viitekehyksessä vastuullisuutta tarkastellaan? Mikä on tarkastelun aikajänne? Mille vastuullisuuden ulottuvuudelle annetaan eniten painoarvoa?

Vastuullisessa elintarvikeketjussa tuotteet ovat kestävin periaattein tuotettuja läpi ketjun. Koko tuotanto- ja kulutusketjun kattavaa LCA-lähestymistapaa on jo sovellettu tutkimuksessa monien tuotantoketjujen ympäristövaikutusten arviointiin. Oma kysymyksensä on, miten ketjukohtainen ympäristövastuu pystytään kanavoimaan tuotantopanostuottajilta raaka-ainetuottajille, edelleen tuotteiden jalostajille, jakeluportaalille, kauppaan, ruoan kuluttajille ja lopuksi elintarvikekulutuksen jätevirtojen hoitajille ja loppusijoittajille.

Kulutuspäätöksillä suuri merkitys

Kestävyys ja vastuullinen toiminta sisältävät ympäristökysymysten lisäksi muitakin ulottuvuuksia. Niihin

kuvat: Sirpa Kurppa

EUREPGAP on yksityisten yritysten kansainvälinen laatu- ja ympäristömerkki, jonka perimmäisenä tarkoituksena on rakentaa ja ylläpitää kuluttajien luottamusta maataloustuotteiden laatuun. Merkki on muuttumassa entistä tärkeämmäksi kansainvälisillä markkinoilla, ja nimeä ollaan juuri muuttamassa muotoon GlobalGAP.

kuuluvat esimerkiksi taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen vastuu. Yrityksiä motivoivat kestävyys tavoittelussa luonnollisesti taloudelliset kannustimet. Harvoin yritykset ovat ympäristövastuullisia hyvää hyvyttään. Vastuullisten käytäntöjen kehittäminen tulisi nähdä yrityksissä jatkuvuuden, kilpailukyvyyn ja kannattavuuden edellytyksenä. Haasteena on, miten pitkäjänteisyys sovitetaan hektisen kvartaalitalouden vaatimuksiin. Vastuullisuudesta on joka tapauksessa tullut tämän päivän – ei tulevaisuuden – kilpailutekijä.

Vastuullisen toiminnan kehittämiseen liittyy myös viestinnällinen ulottuvuus. Mitä tietoa kuluttaja pystyy, ehtii tai on kiinnostunut ottamaan huomioon valinnoissaan, ja miten tuotemerkinnät ja erilaiset laatu- ja alkuperämerkit palvelevat erilaisia kuluttajia? Kulutuspäätöksillä on elintarvikeketjun ympäristövaikutuksia ajatellen kaikkein eniten merkitystä, ja nuo päätökset toistuvat likipitään päivittäin.

Kansalainen arvostaa ympäristöä, kuluttaja ei?

Kuluttajien kiinnostus ympäristömyönteisiin ja eettisiin valintoihin on kasvamassa, mutta toistaiseksi heidän mahdollisuutensa tehdä omien arvojensa mukaisia valintoja ovat rajalliset, koska soveltuvaa tietoa ei juuri ole saatavilla. Esimerkiksi ulkomaisten tuotteiden ympäristövaikutukset jäävät kokonaan hahmottumatta.

Kansalaisnäkökulma poikkeaa usein kuluttajanäkökulmasta. Kansalaisena moni on valmis kannattamaan äärimilleen

vietyä ympäristömyönteisyyttä. Kuluttajana ympäristömyönteisyys on paljon vaikeampi hyväksyä, jos siitä on myös kustannuksia.

Yhteiskunta ottaa vastuun määrittelyyn kantaa ohjauskeinoilla, joista tuotantoketjukokonaisuuden näkemys usein puuttuu lähes kokonaan. Ohjauskeinojen tulisi olla taloudellisesti kannustavia ja motivoida vapaaehtoiisiin ympäristötekoihin erityisesti elintarvikeketjun keskeisten ympäristövaikutusten pienentämiseksi.

Lisätietoja: sirpa.kurppa@mtt.fi
puh. 040 548 6968

Maiseman arvo kansalaisille on ilmeinen. Tämänkin maiseman yhteydet elintarviketuotantoon ovat vahvat ja todennettavissa, mutta vielä tällä hetkellä niitä ei pystytä kertomaan kuluttajalle yksiselitteisesti.

Lehmä on maisemassa arvokas eläin. Nautoihin perustuvan alkutuotannon ympäristövaikutukset riippuvat rehuntuotannon järjestelystä, mutta on huomattava, että nauta itse on merkittävä metaanipäästöjen aiheuttaja.

Jotta olisimme vastuullisia kuluttajia, meidän tulisi tietää myös tuontituotteiden ympäristövaikutuksista ja siitä, kuinka suuri merkitys niillä on kestävyyteen. YK:n ympäristöohjelman tekemien arvioiden mukaan Aasian länsiosissa yli 30 % viljelymaasta on vahvasti erodoitumassa, ja tuulen merkitys eroosioprosessissa on jopa 75 %. Tämä kuva on Pohjois-Intiasta.